

**Metų ratas:
neišsenkanti Lietuvių
tautosakos archyvo versmė**

**The Yearly Cycle:
the Inexhaustible Source
of the Lithuanian Folklore
Archives**

Nr. 1

Nuo šv. Andriejaus iki Trijų Karalių: burtai, spėjimai, papročiai ir giesmės

Sudarytojos

Jurga Trimonytė Bikelienė

Greta Petruškevičienė

Kalbos redaktorė

Lina Steponavičiūtė

Vertėja

Vaiva Lina Aglinskas

Maketuotojas

Rokas Gelažius

Viršelio autorė

Aušrinė Bareikytė-Čižikienė

Recenzentai:

doc. dr. Tatjana Vologdina (Wrocław university, Lenkija)

prof. dr. Igoris Koroliovas (Kyjivo Taraso Ševčenkos universitetas, Ukraina)

Editors:

Jurga Trimonytė Bikelienė

Greta Petruškevičienė

Editing and proofreading:

Lina Steponavičiūtė

Translation:

Vaiva Lina Aglinskas

Design and layout:

Rokas Gelažius

Cover art:

Aušrinė Bareikytė-Čižikienė

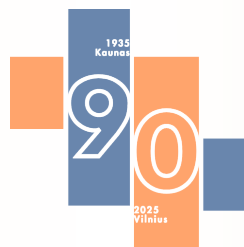
Reviewers:

Doc. Dr. Tatjana Vologdina (Wrocław University, Poland)

Prof. Dr. Igoris Koroliovas (Kiev Taras Shevchenko University, Ukraine)

2025

ISBN 978-609-425-421-5

2025

Turinys | Contents

Pratarmė	4	Introduction
Kalėdų žvaigždės keliu – sidabro tilteliu	7	Along the Path of the Christmas Star – Over the Silver Bridge
Instrukcija pirminių šaltinių paieškai ir nuorodos	15	Instructions for finding primary sources and references
Šv. Andriejus	16	St. Andrew's Day
Šv. Kūčios ir Kalėdos	20	Christmas Eve and Christmas Day
Giesmės	24	Carols
Naujieji Metai	26	New Year
Trys Karaliai	29	The Feast of the Three Kings / Epiphany
Santrauka	31	Summary

Pratarmė

Introduction

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas (LLTI) pradeda leisti naują Lietuvių tautosakos archyvo (LTA) teminį recenzuojamą leidinį lietuvių–anglų kalbomis „Metų ratas: neišsenkanti Lietuvių tautosakos archyvo versmė“. Tai – tęstinis, teminis ir dvikalbis elektroninis leidinys, prieinamas LLTI svetainės e-leidinių skiltyje, taip pat LTA svetainėje.

Leidinyje rengiamas lietuvių ir anglų kalbomis, siekiant kuo plačiau pristatyti ir atverti LTA fondus visuomenei. Kiekvienas jo numeris skirtas vis kitam tradicinių metų švenčių sezonui, nuosekliai aprėpiant visą metų ratą ir atskleidžiant lietuviškosios kultūros cikliškumą. Šios serijos leidiniuose bus pateikiama Lietuvių tautosakos archyvo medžiaga. Pirmasis numeris skirtas Adventui ir žiemos šventėms, vėliau – Gavėniam, pavasario papročiams, vasaros švenčių tradicijoms ir rudens apeiginių bei bendruomeninių papročių paveldui. Publikuojami tautosakos vienetai paimti iš Lietuvių tautosakos archyvo saugomų fondų: Lietuvių mokslo draugijos tautosakos rinkinių (LMD), pradėtų kaupti dar XX a. pradžioje, ir Lietuvių tautosakos archyvo rankraštinė rinkinių (LTR), pradėtų sistemingai fiksuoti ir archyvuoti tarpukario Lietuvoje. Prie kiekvieno tautosakos vieneto pateikiama signatūra (fondo pavadinimas, numeris ir kiti metaduomenys), kuria naudodamiesi skaitytojai turės galimybę lengvai rasti originalius tekstus Lietuvių tautosakos archyvo duomenų bazėje, lengvesnei ir greitesnei prieigai – QR kodas.

Toks sezoninis teminis formatas leidžia pristatyti LTA saugomą tautosaką kaip gyvą, įvairialypę ir visiems atvirą pažinimo versmę, aktualią tiek Lietuvos, tiek užsienio skaitytojams, ypač svetur gyvenantiems lietuviams, kuriems svarbu išsaugoti ir stiprinti ryšį su kultūrinėmis šaknimis ir protėvių tradicijomis.

LLTI veikiantis LTA yra seniausia ir didžiausia tautosakos saugykla Lietuvoje, įkurta 1935 m. Kaune. Lietuvių tautosakos archyvas netrukus tapo nacionaliniu tautosakos kaupimo ir saugojimo centru

The Institute of Lithuanian Literature and Folklore (LLTI) is launching a new peer-reviewed thematic publication of the Lithuanian Folklore Archives (LFA) titled “The Yearly Cycle: the Inexhaustible Source of the Lithuanian Folklore Archives.” This is a continuous, thematic, and bilingual electronic publication available in the e-publications section of the LLTI website and on the LFA website.

The publication is in both Lithuanian and English to present and make the LFA funds accessible to as broad a public as possible. Each issue is dedicated to a different seasonal traditional holiday, thus covering the entire year and highlighting the cyclical nature of Lithuanian culture. The publication’s journey begins in winter with Advent and the winter holidays, then continues with Lent and springtime customs, summer holiday traditions, and closes with the heritage of autumn rituals and community customs.

This seasonal thematic format allows the LFA to present the folklore it preserves as a living, diverse, and accessible source relevant to both Lithuanian and foreign readers, especially Lithuanians living abroad, who want to preserve and strengthen their connection to their cultural roots and ancestral traditions.

The published folklore items are drawn from collections preserved in the Lithuanian Folklore Archives: the folklore collections of the Lithuanian Scientific Society (LMD), which began to be assembled as early as the beginning of the 20th century, and the manuscript collections of the Lithuanian Folklore Archives (LTR), which started to be systematically recorded and archived during the interwar period in Lithuania. For each folklore item, a reference code (including the name of the collection, number, and other metadata) is provided, enabling readers to easily locate the original texts in the Lithuanian Folklore Archives database; for easier and faster access, a QR code is also included.

The Lithuanian Folklore Archives (LFA) at the Institute of Lithuanian Literature and Folklore is the oldest and largest repository of Lithuanian folklore. Established in Kaunas in 1935, the archives soon became the national center for the collection and preservation of folklore, and it remains

ir iki šiol yra reikšmingas ne tik moksliniams tyrimams, bet ir kultūrai, menui bei paveldo sklaidai. LTA fonduose saugoma daugiau kaip 55 tūkstančiai tautosakos rinkinių, kuriuos sudaro rankraščiai, garso ir vaizdo įrašai, asmeniniai archyvai bei gausi fotografijų kolekcija, fiksuojanti skirtingus Lietuvos regionus ir istorinius laikotarpius.

Leidiny „Metų ratas: neišsenkanti Lietuvių tautosakos archyvo versmė“ yra LTA fonduose saugomo tautosakos lobyno atvėrimas ir prieiga visiems, siekiant, kad archyvo paveldas taptų matomas, prieinamas ir įkvėpiantis. Tikimasi, kad šis leidinys taps vertingu mokymo, mokymosi ir kūrybos įrankiu – aktuali Lietuvos ir liuanistinių mokyklų mokytojams, Baltistikos centrų dėstytojams, dirbantiems įvairiuose pasaulio universitetuose, studentams ir plačiajai visuomenei.

Šiuo leidiniu siekiama parodyti, kad tautosaka gali būti ne tik kultūros pažinimo ir mokymosi šaltinis, bet ir kūrybos, įkvėpimo bei ryšio su Lietuva stiprinimo erdvė. Elektroninio leidinio turinys skelbiamas laisvai ir nemokamai, prieinamas tiek Lietuvoje, tiek užsienio šalyse, o tekstai pritaikyti šiuolaikiniams skaitytojams – aiškūs, įtraukiantys ir aktualūs visiems, kuriems įdomi ir svarbi Lietuvos praeitis, tautosaka, istorija ir kultūra.

Elektroninį leidinį „Metų ratas: neišsenkanti Lietuvių tautosakos archyvo versmė“ sudarant dirbo LLTI direktorės pavaduotoja akademinei veiklai doc. dr. Jurga Trimonytė Bikelienė, Tautosakos archyvo skyrius: l. e. p. vadovė dr. Greta Petruškevičienė, archyvarės Andželika Jakubynienė, Eligija Garšvienė, Gražina Kadžytė, Irena Žilienė ir Rima Visackienė, mokslo darbuotojos dr. Austė Nakienė, Vaiva Lina Aglinskas. Naudingų pastabų ir įžvalgų pateikė recenzentai: doc. dr. Tatjana Vologdina (Vroclavo universitetas, Lenkija) ir prof. dr. Igoris Koroliovas (Kyjivo Taraso Ševčenkos universitetas, Ukraina).

Malonių atradimo akimirkl!

Sudarytojų vardu –
Jurga Trimonytė Bikelienė ir Greta Petruškevičienė

essential not only for scholarly research but also for the dissemination of culture, art, and heritage. The LFA collections house more than three million folklore works – manuscripts, audio and video recordings, personal archives, and an extensive collection of photographs depicting different regions and historical periods of Lithuania.

The publication “The Cyclical Year: The Inexhaustible Source of the Lithuanian Folklore Archives” opens the folklore treasure trove hidden in the LFA archives and makes it available to everyone, hoping that this heritage becomes visible, accessible, and inspirational. This publication will hopefully be helpful as a tool for teaching, learning, and creativity for teachers in Lithuania and in Lithuanian schools abroad, for lecturers of Baltic studies and Baltic cultural centers in various universities around the world, as well as for students and the general public.

The publication aims to show that folklore can be not only a source of language learning, but also a field for creativity, inspiration, and a means for strengthening cultural ties with Lithuania. The content of the electronic publication is open source, accessible not only in Lithuania but also abroad. At the same time the texts are adapted for contemporary readers – clear, engaging, and relevant to anyone interested in Lithuania’s past, folklore, history, and culture.

The electronic publication “*The Yearly Cycle: the Inexhaustible Source of the Lithuanian Folklore Archives*” was prepared by Associate Professor Dr. Jurga Trimonytė Bikelienė, Deputy Director for Academic Affairs at the Lithuanian Institute of Literature and Folklore (LLTI), together with the Folklore Archives Department: Acting Head Dr. Greta Petruškevičienė, archivists Andželika Jakubynienė, Eligija Garšvienė, Gražina Kadžytė, Irena Žilienė, and Rima Visackienė, and research fellows Dr. Austė Nakienė and Vaiva Lina Aglinskas. Valuable comments and insights were provided by the reviewers: Associate Professor Dr. Tatjana Vologdina (Wroclaw University, Poland) and Professor Dr. Igoris Koroliovas (Kiev Taras Shevchenko University, Ukraine).

Wishing you delightful moments of discovery!

On behalf of the editors –
Jurga Trimonytė Bikelienė and Greta Petruškevičienė

Vaikai mėtosi sniegu.
Jurgio Dovydaičio nuotrauka.

LTRFt D 589

Children playing in the snow.
Photograph by Jurgis Dovydaitis.

Kalėdų žvaigždės keliu – sidabro tilteliu

Along the Path of the Christmas Star – Over the Silver Bridge

Lietuvos folkloro dainininkė Veronika Povilionienė viename iš savo koncertų, dainų intarpuose, svarstė: apdainuojamas *sidabro tiltelis* tarp žvaigždžių ir žemės esąs gražusis žiemos apeigyno metas, besitęsiantis per Advento laukimą, šv. Kūčių ir Kalėdų stebuklą, atveriantis Naujųjų Metų vartus iki pat susitikimo Trijų Karalių kelionėje.

Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto (LLTI) Lietuvių tautosakos archyvo (LTA) rankraštiniuose rinkiniuose ši tema viena iš svarbiausių. Sukaupta gausybė gražių, stebinančių, prasmingų tekstų: dainų, pasakų ir sakmių, perteikiančių pasaulio sutvėrimo slėpinius, juolab margiausią margumyną smulkiųjų tekstų, tikėjimų, spėjimų, būrimų ir patarimų, kaip palankiau modeliuoti savo ir aplinkos santarvės ir gerovės ateitį. Artėjant paskutiniajam metų mėnesiui, Advento metui, į tautosakos tyrėjus kreipiasi žurnalistai, pedagogai, įvairių profesijų žmonės, norintys paieškoti išminties prigimtiniame etnokultūros pavelde. Kasmet šventiniu laikotarpiu LLTI LTA praveriamos „kraičio skrynios“ ir atrandama tai, kas galbūt anksčiau nebuvo pastebėta...

Mieli skaitytojai, kviečiame Jus drauge keliauti Kalėdų žvaigždės nušviestais keliais, kuriuos, tikimės, lydės Lietuvių tautosakos archyve sukaupti turtai.

Advento metas apima keturis sekmadienius iki šv. Kalėdų. Tai laikas, kuris kviečia nurimti, apmąstyti praėjusius metus, pasvarstyti keistinus dalykus, lengvu pasninku išvalyti kūną, mintimis ir pasiryžimais – dvasią.

Advento vainikai nėra tik graži dekoracija: juos rišdami, puošdami keturiomis žvakėmis, simbolizuojančiomis keturias pasaulio šalis ir keturis metų laikus, galime išmokti ramiai bendrauti, paprašyti ir

During one of her concerts, Lithuanian folk singer Veronika Povilionienė reflected between songs: the *silver bridge* mentioned in these songs between the stars and the earth is one of the most beautiful winter rituals that lasts through the anticipation of Advent, the miracle of Christmas Eve and Day, the gateway of the New Year, all the way up to the meeting of the Three Kings on their journey, known as the Epiphany.

This theme is one of the most abundant in the manuscript collections of the Lithuanian Folklore Archives (LFA) at the Institute of Lithuanian Literature and Folklore. A wealth of beautiful, surprising and meaningful texts of songs, fairy tales, and legends that convey the mysteries of the creation of the world, as well as a colorful array of short texts, especially beliefs, divinations, and advice on how to shape a more favorable future of harmony and prosperity for oneself and one's surroundings. Every year, as the last month of the year ushers in the Advent season, journalists, educators, and people from various professions approach folklorists to seek wisdom from the heritage of ethnoculture. Every year during the holiday season, the "treasure chests" in the archives are opened, and each time new discoveries are made that had not been noticed before...

Dear readers, we invite you to join us on a journey along the paths illuminated by the Christmas star, which we hope will be laden with treasures stored in the folklore archives.

Advent covers the four Sundays and weeks before Christmas. It is a time that invites us to calm down, reflect on the past year, consider what needs to change, cleanse our bodies with light fasting, and clear our minds and spirits with kind thoughts and resolutions.

Advent wreaths are not just pretty decorations: by making them and decorating them with four candles symbolizing the four cardinal directions and the four seasons of the year, we learn to communicate calmly, to re-

atsiprašyti. Adventas tradiciškai būna tylesnis laikas, skatinantis susilaikyti nuo riebių puotų ir triukšmingų pasilinksminimų, bet niekas nėra pasakęs, kad žmonės tuo metu turi niūriai lindėti namuose. Anaipol, tai – būtent didžiosios ruošos metas. AD VENTUM [lot. *atėjimui*] ruošiamės rimtai, kadangi artėja svarbus laiko virsmas: metinė saulėgrįža šviesiojo meto link, saulės grįžimas, krikščioniškoje sampratoje įvardintas Dievo Kūdikio gimimu žmonijai gelbėti. Viltingai tikimės pradėti gyventi iš naujo, atsisveikinti su tuo, kas sena, kliudo, kas pabodę, nemalonu arba šiaip jau nebereikalinga. Tam reikia kasdienio susikaupimo, kantrybės:

Per Adventą 12 naktų reikia skaičiuoti po 12 žvaigždžių, po to su niekuo nesikalbėti ir eiti miegoti – bet kurią iš tų naktų gali susapnuoti svarbius ateičiai dalykus.

Reikia nuskinti obels ar kriaušės šakelę, ją pamerkti. Jei iki Kalėdų pražys – ateinantys metai bus laimingi.

Advento metų daug yra lemtingų dienų ir valandų, todėl reikia nuolatos galvoti ir kalbėti apie ateities planus ir vengti kalbėti blogai.

Jeigu Advento metų visi žmonės pasaulyje nesipyktų, kitąmet žemėje būtų visuotinė taika...

Paskutinė viltis ypatinga – ji talpina viso Advento prasmę. Bet kaip jos pasiekti? Paieškokime atsakymų ankstesnių kartų paveldėtoje išmintyje.

Advento vartus atveria **Šventojo Andriejaus šventė (lapkričio 30 d.)**. Būtent šv. Andriejui patikėtos jaunimo globėjo, meilės ir vedybų reikalų patikėtinio, pareigos. Neatskirama šios dienos išvakarių dalis – ateities spėjimai, dar vadinami ir burtais: *sutemus nubėgti prie šulinio, triskart apeiti jį atbulomis, barstant paskui save kanapes (aguonas ar avi-*

quest, and to apologize. Advent is traditionally a quieter time, encouraging us to refrain from lavish feasts and noisy celebrations, but that is not to say that people had to sit at home in sorrow and gloom. On the contrary, it is a time of great preparation. We prepare seriously for the AD VENTUM (“the coming” in Latin), because an important transition is approaching: the annual solstice marks a turn toward the lighter part of the year and the return of the sun is linked in the Christian worldview to the birth of Baby Jesus who will save humanity. We hope to start living anew, to say goodbye to what is old, what hinders us, what we are tired of, what is unpleasant or simply no longer necessary. This requires daily concentration and long-lasting patience:

During Advent, you need to count 12 stars on 12 nights, then go to sleep without talking to anybody – on any one of those nights, you may dream about things that are important for the future.

You need to break off an apple or pear tree branch and place it in water. If it blooms by Christmas, the coming year will be a happy one.

There are many fateful days and hours during Advent, so it is necessary to constantly think and talk about future plans and avoid saying bad things.

If all people in the world could endure Advent without quarreling, universal peace would reign on earth next year...

The latter promise is the most desirable. But how can we become worthy of it? Let us seek answers in the wisdom passed down from previous generations.

St. Andrew's Day (November 30th) opens the gates to Advent. St. Andrew is the patron saint of youth, love, and marriage. An integral part of the eve of this day is fortune telling, also known as divination: *at dusk, run to the well, circle it backwards three times, scattering hemp (poppy seeds or oats) be-*

žas). Sukalbėjus žodžius: „Šventas Andriejau, kanapes (aguonas, avižas) sėju, atsiųsk man padėjėją, kai reikės rauti“, verta pažvelgti į vandenį – jei žiba žvaigždės, juolab, skamba muzika – vestuvės netrukus. Jei ne, tuomet barstyk takelį nuo šulinio iki trobos, „pasėk“ ir apie lovą, suvalgyk ką nors sūraus ir eik miegoti. Kas per sapną paduos gerti? Ir dar nieko? Tuomet pakartok po metų. Kiekvienas šių „burtų“ veiksmas mitologiškai pagrįstas: tai laikas, atsiveriantis tarp praeities ir ateities. Šulinyje tarsi atsispindi kelias į anapusybę, iš kur gali ateiti laukiama žinutė. Ėjimas atbulomis yra piktos lemties pergudravimas (taip apsisaugoma ir kitais nelaimės lemiančiais atvejais). Sapnas mitologinėse sampratose – aukštosios išminties pamokos. Tokių apeigų paaiškinimą galima pateikti dėl to, kad visa tai, kas tautosakos tekstuose pateikiama, per visą Adventą nuolat kartojama, kartais atskirais fragmentais, detalėmis.

Šventojo Mikalojaus dieną (gruodžio 6 d.) daug dėmesio būdavo skiriama arkliams, dėkojama jiems už sunkų triūsą. Žirgai kadaise buvo tolimų karo žygių dalyviai. Tad Lietuvos *Kalėda* ir *Kalėdienė*, anot gausiai užrašytų dainų, atvažiuoja „*nauju važeliu, bėru žirgeliu*“.

Žmonėms ta diena buvusi labai gera, kadangi anais laikais, kai algos būdavo mokamos kartą per metus, šv. Mikalojus rūpinosi, kad darbdaviai tinkamai ir teisingai sumokėtų, kas sutarta, gerus darbininkus pamaloningintų „magaryčiomis“. Amžiams slenkant nejučia šventasis Mikalojus tapo Kalėdų Seneliu arba *Santa Klausu*. Vardas keitėsi perėmus vokišką mažybinį kreipinį *Klaus*. Dabar senasis Mikalojus ramiai žiūri, kaip provaikaitis *Santa Klausas* sukasi su dovanomis, rūpinasi elnių kinkiniais, skaito vaikų laiškus su naiviomis išpažintimis ir nenuspėjamais prašymais.

Nuo **Šventosios Liucijos dienos (gruodžio 13 d.)** buvo ilgiau vakarojama namuose, tamsiu metu sekamos pasakos, sakmės, didaktiniai pasakojimai, žaidžiami Advento žaidimai. Nuo šios dienos iki šv. Kūčių buvo stebimi orai: kiekviena diena atitiko kitų metų mėnesį iš

hind you. After saying the words: “St. Andrew, I am sowing hemp seeds (poppy or oats), send me a helper when I need to harvest,” then look into the water - if stars are shining or music is playing, then a wedding is coming soon. If not, then continue to sow a path from the well to the house, around the bed, eat something salty and go to sleep. Who brings you drink in your dream? Nobody? Well then, repeat the ritual next year.

Each of these “spells” has a mythological basis: it is a time that opens up between the past and the future. The well seems to reflect the path to the other world, from where the awaited message may come. Walking backwards is a way of outwitting evil fate (this is also a way of protecting oneself in other cases of misfortune). In mythological thinking, dreams are lessons of a higher wisdom. We can offer such an expansive explanation of the rituals because everything presented in the folklore texts is repeated throughout the Advent period, sometimes in separate fragments and details.

On **St. Nicholas's Day (December 6th)**, horses received attention and thanks for their hard work. Steeds were once participants in faraway military campaigns. Therefore, according to numerous songs, Lithuania's *Kalėda* (Mr. Christmas) and *Kalėdienė* (Mrs. Christmas) arrive in a “new carriage, drawn by a bay steed.”

This day was very good for people because in those days, when wages were paid once a year, St. Nicholas made sure that employers paid what had been agreed upon properly and fairly, and rewarded good workers with bonuses called “magaryčios”. Over time, St. Nicholas became Santa Claus. The name change occurred when the German diminutive form of *Klaus* was adopted. Now, the old St. Nicholas calmly watches as his great-grandson, Santa Claus, rushes around with gifts, cares for his reindeer, and reads children's letters with naive confessions and unpredictable requests.

From **St. Lucy's Day (Santa Lucia, December 13th)**, people would stay up later in the dark evenings, telling tales, legends, and didactic stories, or playing Advent games. From this day until Christmas Eve, the weather was observed: each day corresponded to a month of the following year in se-

eilės. Svarbu įsidėmėti, koks rytas, vidudienis, vakaras – dienos padalos, atitinkančios mėnesio dekadą. Žiemos šalčiai tarsi lėmė vasaros karščius ir pan. XX a. pradžios mokiniai turėjo orų stebėjimų sąsiuvinius. Vėliau tai buvo pamiršta, o Šv. Liucijos dieną mums priminė švedai praėjusio amžiaus pabaigoje.

Šių laikų žmonės linkę pakritikuoti ankstyvą prieššventinę prekybą, tačiau praeityje Adventas buvo ir turgų metas. Advento turgūs vykdavo viena, įprasto savaitinio turgaus dieną, tačiau buvo nepaprasti. Tai liudija įdomūs pavadinimai: *Šeškaturgis*, *Skaistaturgis*, *Saldaturgis*. Pirmasis – iš karto po Šv. Mikalojaus dienos, kada gavę metinės algas, visi žvalgydavosi puošnesnės ir šiltesnės aprangos: kailinių, veltinių, mezginių. Tą primindavo patarlė, kad *žmogų sutinka pagal rūbą, o palydi pagal protą*. Antrosios savaitės turgadienis – *Skaistaturgis*. Jeigu metų uždarbis buvo geras, nuo būtiniausių pirktų dalykų dar liko pinigėlių, didelis džiaugsmas įsigyti šiek tiek prabangos: gal kišeninį laikrodį, gal dviratį, merginoms – šilko skarelių, kaspinių, papuošalų. Jei rūpėdavo ką pradžiuginti kalėdine dovana, to irgi ieškojo *Skaistaturgyje*. Paskutinis – *Saldaturgis* buvo skirtas tam, kad žmonės galėtų susirasti visko, ko dar trūksta šventiniam stalui: ko nepavyko užsiauginti savo ūkyje ar gauti pasikeičiant su kaimynais – saldumynų, prieskonių, vaisių ir kitų skanėstų šv. Kalėdų vaišėms.

Šv. Kūčios (gruodžio 24 d.) – didysis padėkos vakaras, tapęs nacionaline Lietuvos nematerialaus kultūros paveldo vertybe.

Miestų pašvaistės dažnai užgožia žvaigždėto dangaus grožį, tačiau kaimo sodybose vaikus iki šiol gali dominti ypatingas pasiūlymas – nepražiopsoti įsižiebiančios padangėje pirmosios žvaigždės. Pagal senąsias tradicijas iki to *laiko turi būti sočiai pašerti naminiai gyvulėliai, paberta maisto į lesyklėles ar ėdžias artimose pamiškėse, išsi-prausta pirtyje, apsirengta naujais, švariais drabužiais ir padengtas gausus ir prasmingas stalas. Ant jo – žemės, miško, vandens gėrybės, žmogaus triūsos vaisiai. Duona, kiti javų patiekalai – tėvo, žemdirbio triūsos dalis.*

quence. For example, whatever the weather was like on December 13th predicts the weather for January and so on. It was important to note what the morning, noon, and evening were like, as these parts of the day correspond to the three decades of the month. The cold of winter correlated with the heat of the summer and so on. Schoolchildren of the early 20th century kept weather observation notebooks. Later, this was forgotten, but the Swedes reminded us of St. Lucy's Day at the end of the last century.

People today tend to criticize early pre-holiday shopping, but in the past, Advent was also a time for markets. Advent markets were held on one of the regular market days of the week, but they were extraordinary, as evidenced by their intriguing titles: *šeškaturgis* (ferretmarket), *skaistaturgis* (brightmarket), *saldaturgis* (sweetmarket). The first occurs immediately after St. Nicholas's day, when people received their annual wages and went looking for more elegant and warmer winter wear: fur coats, wool boots, and knitted items. This was reflected in the proverb "When greeting a person, size him up by his apparel, when bidding goodbye, size him up by his brain." The market day of the second week is *Skaistaturgis*. If the year's earnings were good and there was money left after buying the essentials, people would treat themselves to a little luxury: a pocket watch, a bicycle, or for girls – silk scarves, ribbons, and jewelry. If you wanted to cheer someone up with a Christmas gift, you would search for it at *Skaistaturgis*. The final Advent market day - *Saldaturgis* - was for finding anything that was still missing for the festive table, anything that could not be grown on one's own farm or exchanged with neighbors. Perhaps these were store-bought sweets, spices, "overseas" fruits, and other delicacies as gifts and items for the Christmas feast.

Christmas Eve (December 24th) is a grand evening of thanksgiving, which is a national intangible cultural heritage treasure of Lithuania.

City lights often obscure the beauty of the starry night sky, but in rural areas, children can still enjoy a special treat – to watch out for the first star to appear in the sky. According to old traditions, by that time, *the domestic animals must be well fed, food must be placed in the feeders and troughs in the nearby*

Baršteliai, kopūstai ir kitos daržovės – iš mamos, šeimnininkės valdų. Savo dalį deda žvejys, sodininkas, bitininkas... Vaikų surinkti riešutai, grybai ir kitos miško gėrybės taip pat randa vietos. Niekas neina tuščiomis, nėra veltėdžių, visus pagerbiant, kiekvieno valgio reikia po truputį paragauti. Žodžiai, ištarti dalijantis kalėdaitį, pranašingi, todėl turi būti parinkti ir ištarti su meile. Kaip moko dzūkų tautosakos išminčius Petras Zalanskas, kiekvienam laužiančiam kalėdaitį iš tavo rankos, privalu padėkoti už gerus jo darbus ir palinkėti, kad ateityje pildytųsi jo troškimai.

Burtų ir spėjimų įvairovė, kurios apstu LTA rankraštyne, apipintas laikas nuo šv. Kūčių vakarienės iki šv. Kalėdų ryto. *Tvarte šventąją naktį prakalbėdavę gyvuliai. Šulinyje vanduo vidurnakčio akimirką apsaldavęs, kai kur netgi virsdavęs vynu. Vaikai iki užmigdami vis žvilgčiodavę pro langus: gal mėnesienoje pamatys iš miško atbėgantį baltąjį elnią, Devyniaragi, atnešantį Kalėdas. Nežinia kaip, jau vėlesniais laikais, po Kalėdų eglutės atsirasdavo dovanėlės. Jeigu tik kuris atsibudavo – tuoj bėgdavo tikrinti, ar jau yra. Tokių džiugiai nerimastingą naktį praleidus, ryto miegas būdavo ypatingai saldus, todėl suaugusieji vieni patys išvažiuodavo į bažnyčią, kur išpuoštam „Betliejuje“ jau buvo galima pamatyti gimusį Dievą Kūdikelį ir jam pasimelsti. Vaikai, pamatę grįžtančius, greit užsklėsdavo duris ir beldžiančiųjų klausdavo: „Kuo vardu Bernelis?“ Tradiciškai reikėdavo giedoti kalėdinės giesmės („Sveikas, Jėzau gimusis“ ar kurios kitos) bent posmelį ir pasakyti, ką parvežė lauktuvių. Tuomet visi džiugiai sėdavo prie šventinio Kalėdų stalo, kuris ne tik mėsos, pieno valgiais, pyragais, bet ir dar neragautais pirktiniais, iš svetur atvežtais skanėstais pagausėjęs. Prasiėdavo linksmas, draugiškas Tarpukalėdžių arba Šventvakarių metas, kupinas įvairenybių. Senolių pasakojimuose skaitome, kad nuo Kalėdų iki Trijų Karalių vaikščiodavęs Senis Kalėda, sveikindavęs oracija: „Aš – Kalėda. Atėjau iš ano krašto, kur miltų kalnai, midaus upės, alaūs ežerai, saldainiais lyja, riestainiais sninga. Nešu tarbą, pilną skarbų: laimę, derlių ir visokią labą.“ Įėjęs trobon sviesdavęs saują javų mišinio krikštasuolės link, kad metai būtų dosnūs. Kai kur su juo eidavę 12 ber-*

forests, people must have finished bathing in the saunas and should be dressed in fresh, clean clothes, and the table must be laden with meaningful dishes. On it are the bounty of the earth, forests, waters, and the fruits of human labor. Bread and other grain dishes are the work of the father, the farmer. Beets, cabbage, and other vegetables come from the mother's gardens, the homemaker's realm. The fisherman, gardener, and beekeeper also contribute their share. Nuts, mushrooms, and other forest delicacies gathered by children also find their place. No one comes empty-handed, there are no idlers, everyone is honored, and everyone must taste a little of each dish. The words spoken when sharing the Christmas wafer are prophetic, so they must be chosen and spoken with love. As Petras Zalanskas, a singer and safekeeper of Dzūkija folklore, teaches that everyone who breaks the Christmas wafer from your hand must be thanked for their good deeds and granted wishes for their desires to come true in the future.

Many Lithuanian schools did a wonderful job of reviving national customs during the first decade of Lithuania's regained independence. On the last day before the Christmas holidays, they invited students to a joint Christmas Eve rehearsal: appropriate dishes were placed on the table, guests explained the meaning of the Christmas wafer and other rituals, they told fortunes, and recounted legends. Thus, the concept of a holy evening returned to many families who had not preserved the old customs.

In the manuscript section of the LFA there is a vast variety of spells and predictions that are practiced in the time between Christmas Eve dinner and Christmas morning. *On the holy night, animals speak as humans in the barn. At midnight, water in the well becomes sweet and in some places it turns to wine. Children peek out the window before falling asleep, hoping to see the white, nine-antlered elk come running from the forest, bringing Christmas. Somehow, in later times, gifts began to appear beneath the Christmas tree. If anyone woke up, they would immediately run to check if gifts were already there. After spending such a joyfully restless night, sleeping in the morning was especially sweet, so adults would go to church on their own where they could see the newborn Baby Jesus in the decorated "Bethlehem" and pray to him. When the children saw the adults returning, they would quickly lock the door and ask those knocking, "What is the name of the Baby Boy?" Traditionally, they had to sing*

nelių – vaikinių, kuriems pavesta nuginti piktąsias dvasias. Jie vaikščiodavę pliauškindami botagais, skambindami varpeliais, tarškindami barškalais, giedodami šventas giesmes. Dar kitur lankėsi blukvilčiai, varmasai ir kitokiais vardais vadinti persirengėliai, taip pat linkintys laimės. Vėliau liko posakis: „Kalėdininkai – tik kunigai ir ubagai.“ Tačiau, pagal jį, pamažu atgyja kalendravoimas, kai kunigai lanko parapijiečius.

Sūduvoje, Pajevonio ir Gražiškių apylinkėse, iki šiol išliko į Lietuvos nematerialiosios kultūros paveldo vertybių sąvadą įtraukta įdomi Tarpukalėdžio šventvakarių apeiga: Šyvio šokdinimas. Vaikiną, aprengtą raiteliu, ant specialiai pritaisyto arklio, lydi linksma kompanija: vadovas šluočius, nušluoja aikštę, kurios kampus saugo kareiviai ir kiti veikėjai. Šyvis mikliai šokinėja, „nuo pasagėlių barstydamas laimę“ ir už tai pelno avižų – vaišių. Kitur, ypač pietryčių Lietuvoje, ilgiau išliko Trys Karaliai, kurių svitą sudarė angelas, nešantis žvaigždę, jam trukdantis velnias, giltinė, kitokios kaukės. Bet visada buvo lankomos sodybos, linkima laimės, už gerus žodžius apdovanojama, vaišinama.

Naujieji Metai – sutartinė data. Taip nutiko, kad visas pasaulis sutarė metų pradžią laikyti sausio 1 dieną. Pagal tradicinio kalendoriaus sampratą šią dieną turėtume sumodeliuoti ateinančių metų programą: anksčiau atsikelti, apgalvoti, suplanuoti ir netgi po truputį pradėti svarbiausius darbus, pasistengti susitikti su brangiais ir svarbiais žmonėmis. Žodžiu, pradėti visa tai, kas, kaip manome, suteiktų ateities pilnatvę. Tautosakos rinkinius tyrinėjant ir informaciją lyginant pastebėtas dar vienas dalykas: jei šeimos narių nepavykdavo visuotinai surinkti didįjį padėkos vakarą, – Kūčių pagrindines apeigas buvo priimta papildomai kartoti iki trijų kartų: Kūčelės, nebe pasninkinės, o vadinamosios riebiosios, galimos Naujųjų Metų išvakarėse, tokios pat, dar vadintos mažosiomis – ir prieš Tris Karalius. Naujųjų Metų išvakarėse kartota ne tik kalėdaičio dalijimosi ir užstalės apeiga, bet ir kai kurie būrimai.

at least one verse of a Christmas carol (“Hail, Newborn Jesus” or some other) and say what gifts they had brought. Then everyone would happily sit down at the festive Christmas table, which was laden not only with meat, dairy products, and cakes, but also with untasted delicacies brought from elsewhere. A cheerful, friendly inter-holiday period called Tarpukalėdžiai (within the Christmas days) or Šventvakariai (Holy Evenings) would begin, full of various activities. In accounts from our elders we read that during this time between Christmas and Epiphany, Old Man Christmas would walk around greeting people with the words: “I am Christmas. I have come from a land where there are mountains of flour, rivers of mead, lakes of beer, where it rains candy and snows pretzels. I bring a bag full of treasures: happiness, harvest, and all kinds of good things.” Upon entering the hut, he would throw a handful of grain toward the head of the table so that the year would be bountiful. Sometimes he was accompanied by 12 Lads – young men tasked with chasing away evil spirits. They would walk around cracking whips, ringing bells, rattling noisemakers, and singing holy hymns. Elsewhere, unexpected guests called blukvilčiai and varmasai, or other names for people dressed in costumes who brought well-wishes and good fortune. Later, the saying remained “Christmas visitors are only priests and beggars.” However, according to this saying, kalendravoimas, or the custom of priests visiting parishioners, is gradually reviving.

After reading the writings of Vilnius residents and nobles from previous centuries, we see that from Christmas to Shrove Tuesday, masked balls were held every week, during which people would joke around. An intriguing rule is that once the clock strikes twelve, everyone must remove their masks. Once you showed your true face, you had to create a new disguise for next time.

In the district of Sūduva, near Pajevoniai and Gražiškiai, an interesting inter-holiday ritual, included in the list of Lithuania’s intangible cultural heritage, has survived to this day: Šyvio šokdinimas (the dancing/leaping of the Steed). A young man dressed as a horseman rides a specially adapted “horse”, accompanied by a merry crowd: the leader of the bunch, the šluočius (sweeper), sweeps the square, which is guarded by soldiers and other characters. The horse “Šyvis” jumps nimbly, “spreading joy from his horseshoes”

Trijų Karalių dienos (sausio 6 d.) išvakarėse namų durų staktos pažymimos šventinta kreida išrašytomis simbolinėmis raidėmis „+K+M+B“, reiškiančiomis šventuosius Kasparą, Merkelį, Baltazarą. Kryželis prieš kiekvieną raidę – asmens šventumas, o vardai esą trijų išminčių, atėjusių pasveikinti gimusio Viešpaties. Pastebėta, kad kadaise sodybų ženklimą kaip ritualą atlikdavę *Karaliai* su savo palyda. Tai galėję būti seniausi, įtakingiausi genčių ir kitų bendruomenių vyrai. Vėliau persirengėlių vaikštytynės patikėtos jaunimui, perleistos ir vaikams, taip išlaikytos iki mūsų dienų netgi tapo Vilniaus miesto teatralizuota švente. Tačiau ankstesniųjų kartų žmonės mums paliko svarbią nuostatą: nepamiršti paženklinoti namų durų, pažymint kryželius prieš kiekvieną raidę arba virš jos. Kodėl turėtume tai daryti, paaiškina sakmė, Kauno miesto kraštotyrininkų užrašyta XX a. vidury:

Velniai, kaip ir žmonės, pradėdami metus, puošia pragare eglutę ir linksminasi. Tačiau velnių linksmybės irgi velniškos: jie prisigeria, susimuša, viską sudaužo, sulaužo... Kai atsipeikėję, išsipagirioję, supranta, jog nebeliko nė vieno žaisliuko – iškeliauja jų ieškoti tarp žmonių. O kas gi tie žaisliukai? Tuštybės ydų paveikti žmonės...

Iš neišsenkančios gyvosios versmės – gausaus Lietuvių tautosakos archyvo – įvairiuose tekstuose raskime per kartų kartas mums perduotos išminties. Kaip visada, senoliai mums palieka ne tik neginčijamų tiesų, bet ir žaismingų apgaulių, kad pagalvotume, suabejotume, patys atnaujintume tai, kas prasminga ir vertinga.

Nuoširdžiausi linkėjimai,
Grażina Kadžytė

and earns “oats” or treats in return. Elsewhere, especially in southeastern Lithuania, carolling customs of the Three Kings held out longer, accompanied by an angel carrying a star, a devil set on hindering him, the Grim Reaper, and other masks. But they always visited farms, wishing people happiness, and were rewarded with gifts and treats for their kind words.

New Year – it just so happened that the whole world agreed to consider January 1 as the beginning of the year. According to understandings of the traditional calendar, the way we greet this day predicts the coming year: get up early, think, plan, and begin the most important tasks, and try to meet up with the most cherished and important people. In short, we should start doing everything that we believe will bring fulfillment in the future. While researching folklore collections and comparing information, one more thing stood out: if family members were not able to all gather on the Great Evening of Thanksgiving on Christmas Eve, then one could repeat the key customs of Christmas Eve up to three times. Little Christmas Eve or *Kūčelės* were no longer part of the fasting period, thus referred to as “fatty,” and were celebrated on New Year’s Eve; the same “small” *Kūčios* could be held once again before the Three Kings or Epiphany. If repeated on New Year’s Eve, then not only was the breaking of the holy Christmas Eve wafers repeated at the table, but so were some of the divinations and predictions.

On the eve of the **Three Kings’ Day (January 6th) or Epiphany**, the doorways of houses are marked with the symbolic letters +K+M+B written in blessed chalk, indicating St. Caspar, St. Melchior, and St. Balthazar. The cross before each letter references their saintly status, while the initials are of the three wisemen who came to greet the newborn Lord. It has been noted that Kings and their entourage once performed the ritualized marking of farmsteads. According to A.J. Greimas, these may have been the oldest and most influential men of tribes and other communities. Later, the tradition of dressing up was entrusted to young people, even children, and remains to this day as can be seen in the theatrical celebration in the City of Vilnius. However, the people of previous generations left us with an important rule:

Garsi sutartinių giedotoja iš Rokiškio krašto Emilija Kuzavinienė-Zaukaitė (g. 1903) prie eglutės.

LTRFt 19451

Famous *sutartinės* singer from the Rokiškis region Emilija Kuzavinienė-Zaukaitė (b. 1903) by the Christmas tree.

do not forget to mark the doors of your homes with crosses above or before each letter. The reason for this is explained in a legend recorded in the mid-20th century by regional historians of Kaunas in villages along the Nemunas River before they were flooded to make the Kaunas lagoon:

Devils, just like people, decorate a Christmas tree in Hell and celebrate the start of the year. However, their merry-making is devilish: they get drunk, fight, break and destroy everything... When they come to and shake off their hangovers, they understand that not a single bauble remains on the tree and they head out to find new ones among people. And what are those baubles? People affected by the vice of vanity...

Wishing ourselves and others not to fall into such a devilish trap, let us consider: what would help us live each day of the year in a meaningful way? From the inexhaustible living source – the rich archive of Lithuanian folklore let us search and learn from the wisdom that has been preserved for generations and passed down to us and our descendants, tested and refined by many well-lived lives. As always, our ancestors leave us not only with indisputable truths but also with playful tricks so that we would think, doubt, and find out for ourselves what is logical, meaningful, and valuable.

With warmest greetings,
Gražina Kadžytė

Instrukcija pirminių šaltinių paieškai ir nuorodos

Šiame leidinyje bendrine kalba publikuojami tautosakos vienetai paimti iš Lietuvos tautosakos archyve saugomų fondų: Lietuvių mokslo draugijos tautosakos rinkinių (trumpinys – LMD), pradėtų kaupti dar XX a. pradžioje, ir Lietuvių tautosakos archyvo rankraštinių rinkinių (trumpinys – LTR), pradėtų sistemingai fiksuoti ir archyvuoti tarpukario Lietuvoje. Prie kiekvieno tautosakos vieneto pateikiama signatūra (fondo pavadinimas, numeris ir kiti metaduomenys), kuria naudojantis galima lengvai rasti originalius tekstus Lietuvos tautosakos archyvo duomenų bazėje.

Instructions for finding primary sources and references

The folklore items published in this volume are taken from collections preserved in the Lithuanian Folklore Archives: the folklore collections of the Lithuanian Scientific Society (abbreviation: LMD), which began to be compiled as early as the beginning of the 20th century, and the manuscript collections of the Lithuanian Folklore Archives (abbreviation: LTR), which began to be systematically recorded and archived in interwar Lithuania. For each folklore item, an archival reference (including the collection name, number, and other metadata) is provided, enabling the original texts to be easily located in the Lithuanian Folklore Archives database.

Lietuvių tautosakos archyvo duomenų bazė:
Lithuanian Folklore Archives database:

<https://tautosakos-rankrastynas.lt/>

Šv. Andriejus

Lapkričio 30 d.

St. Andrew's Day

November 30

Šv. apaštalo Andriejaus diena žymi Advento ir saulės grįžtuvių laukimo pradžia – tamsiojo metų laiko virsmą į šviesos sugrįžimą. Liaudies tradicijoje tai buvo magiškas metas, ypač svarbus netekėjusioms merginoms, kurios nuo seno šią dieną skirdavo likimo ir meilės burtams. Visada rūpėjo sužinoti, už ko ištėkės, kiek vaikų turės ir kokią vedybinį gyvenimą joms lems likimas. LTA fonduose šv. Andriejus dažniausiai yra netekėjusių merginų meilės reikalų globėjas – paslapčių saugotojas ir širdies patikėtinis, padėdavęs simboliškai kalba prakalbinti ateitį, pastebėti likimo ženklus.

Sapnų pranašystės

- * Vakare, prieš Šv. Andriejaus dieną, einant miegoti, reikia atbula ranka paberti kanapių sėklų ir ištarti: „Šventasis Andriejau, kanapės sėju. Kas nori mane vesti, tegu ateina kanapių rauti.“ LMD III 20/95.
- * Šv. Andriejaus naktį kanapių sėklos beriamos aplink šulinį. Einant aplink šulinį, sėklos paberiamos tris kartus. Grįžtant namo, kanapėmis pabarstomas takas, o vėliau – ir lova, prieš atsiguliant, ištariama: „Andriejau, Andriejau, kanapės pasėjau. Duok man laimingą sapną.“ Tą naktį turi prisisapnuoti būsimas vyras arba pati besilaukianti. LTR 723/168.
- * Prieš Šv. Andriejaus dieną, vigilijos metu, reikia visą dieną nevalgyti, o tik vakare suvalgyti visą silkę ir atsigulti miegoti. Tą naktį susapnuosi, kas tau paduoda atsigerti – tas žmogus ir bus tavo būsimas vyras arba žmona. LTR 730/33.
- * Norint sužinoti, su kuo susituoksi, vakare, prieš Šv. Andriejaus dieną, reikia nusiprausti, šalia pasidėti rankšluostį ir atsigulti miegoti. Kas sapne ateis ir juo nušluostys tavo veidą, tas ir bus tavo būsimas vyras arba žmona. LTR 320/12.

St. Andrew's day marks the beginning of Advent and the anticipation of the return of the sun – the transition from the dark time of year to the return of light. In folk tradition, this was a magical time, especially important for unmarried girls, who, since ancient times, have devoted this day to fortune-telling and love spells. After all, they wanted to know who they would marry, how many children they would have, and what kind of fate married life had in store for them. In the LFA archives, St. Andrew appears as the guardian of unmarried girls' love concerns – the keeper of secrets and the confidant of the heart, who helped them to coax the future with symbolic language and to interpret the signs of fate.

Dream Prophecies

- * In the evening, before St. Andrew's Day, when going to bed, one must scatter hemp seeds with their non-dominant hand and say: "St. Andrew, I am sowing the hemp. May whoever wants to marry me come and pull the hemp." LMD III 20/95.
- * On St. Andrew's night, hemp seeds are scattered around the well. When walking around the well, scatter seeds three times. Returning home, scatter the path toward the house with hemp seeds, and later, the bed itself. Before lying down, say: "Andrew, Andrew, I sowed the hemp, give me a happy dream." That night, you must dream of your future husband or yourself in marriage. LTR 723/168.
- * Before St. Andrew's Day, during the vigil, you must not eat anything all day, but in the evening, eat a whole herring and lie down to sleep. That night, you will dream of a person who gives you a drink – that person will be your future husband or wife. LTR 730/33.
- * To find out who you will marry, on the eve of St. Andrew's Day, you must wash yourself in the evening, place a towel nearby, and lie down to sleep. Whoever wipes your face with the towel in your dream will be your future husband or wife. LTR 320/12.

- * Šv. Andriejaus naktį po miegančios merginos lova pastatomas dubuo su vandeniu ir aplink jį išdėliojamos balanėlės. Tą naktį mergina sapne regi save stovinčią ar važiuojančią tiltu, kuris staiga ima lūžti. Jei sapne ją gelbėja svetimas jaunuolis, nepriklausantis jos šeimai, – tai ženklas, kad ji ištekęs. O jei ją gelbėja šeimos narys – brolis, sesuo, motina, tėvas ar kitas artimas žmogus – vadinasi, tais metais ji dar neištekęs. LTR 444/81.

Gyvūnų nuspėta lemtis

- * Norint sužinoti, už ko ištekęsi, Šv. Andriejaus dieną reikia iškepti pyragėlių ir kiekvienam suteikti patinkančių vaikinų vardus – tų, už kurių norėtum ištekti. Pyragėlius padėti ant namų slenksčio ir duoti pauostyti šuniui. Kurį pyragėlį šuo pirmiausia pagriebia, už to vaikino ir ištekęsi. LMD I 666/2.
- * Šv. Andriejaus dieną merginos sustoja ratu. Į rato vidurį įleidžiamas gaidys arba žąsinas. Kurią merginą žąsinas (arba gaidys) paliečia ar palsea, ta tais metais ištekęs. LMD III 24/19.
- * Reikia iškepti 7–8 blynelius iš ruginių miltų, slapta juos išnešti iš namų, kad niekas nepamatytų, ant kiekvieno užrašyti patinkančio vaikino vardo pirmąją raidę, – kad būtų aišku, kuriam skirtas blynas. Šv. Andriejaus vakarą blynelius sudėti ratu ir atnešti paukštį – gaidį, vištą arba žąsį. Kurio blynėlį paukštis pagriebia pirmiausia, tas vaikiną greičiausiai taps merginos vyru. LTR 507/477.

Tylūs ateities ženklai

- * Kai norima sužinoti, už ko ištekęsi, Šv. Andriejaus arba šv. Kūčių naktį reikia užrašyti tris pavardes – kiekvieną ant atskiros kortelės – ir padėti po pagalve. Kortelėse turi būti užrašytos patinkančių vaikinų pavardės. Pirmą kartą pabudus reikia ištraukti vieną kortelę, perskaityti pavardę, įdėti atgal ir sumaišyti su kitomis.

- * On St. Andrew's night, a bowl of water is placed under the bed of a sleeping girl, and woodchips are placed around it. That night, the girl dreams of herself standing on or crossing a bridge that suddenly begins to break. If she is saved by a young man who is not a member of her family, it is a sign that she will get married. If she is saved by a family member – a brother, sister, father, or other close relative – it means she will not get married that year. LTR 444/81.

Fate Foretold by Animals

- * To find out who you will marry, you need to bake some cakes on St. Andrew's Day and give each of them the name of a boy you like – someone you would like to marry. Place the cakes on the doorstep and let the dog sniff them. Whichever cake the dog snatches first will be the boy that you will marry. LMD I 666/2.
- * On St. Andrew's day, girls stand in a circle. A rooster or goose is let into the middle of the circle. Whichever girl the goose or the rooster pecks at will marry that year. LMD III 24/19.
- * Make 7-8 pancakes from rye flour, then hide them so that no one would see them, and on each one write the first letter of a boy's name, so it would be clear which pancake is whose. On St. Andrew's eve, place the pancakes in a circle and bring a bird – a rooster, hen, or a goose. Whichever pancake the bird pecks at first will indicate who will probably become your future husband. LTR 507/477.

Silent Signs of the Future

- * In order to find out who you will marry, on St. Andrew's or on Christmas Eve, you must write down three last names – each on a separate card – and place them under your pillow. The last names on the cards should be of young men that you fancy. When you first awake, you must pull one of the cards, read the last name, then place it back with the other cards and shuffle them. When you wake up a second time, re-

Antrą kartą pabudus – pakartoti tą patį. Trečią kartą ištrauktoje kortelėje perskaityta pavardė ir bus būsimio vyro. LMD I 641/5.

- * Šv. Andriejaus naktį reikia eiti pažvelgti į šulinį. Jei jame pamatysi vainiką – tai ženklas, kad išteksi, jei karstą – gresia mirtis, o jei išgirsi varlę kurkiant – turėsi vaiką. LMD I 666/2.
- * Šv. Andriejaus vakarą po vienu namų slenksčiu padedami rožiniai, po antru – gėlė, po trečiu – moters galvos apdangalas (*čepčiukas* (skarelė)). Jei naktį susapnuosi rožinį – liksi netekėjusi ir gyvensi pamaldų gyvenimą, jei gėlę – dar ilgai neišteksi, o jei *čepčiuką* – laukia moterystė. Tą patį vakarą merginos būsimą lemtį spėja ir iš batų: jos sudeda dešinės kojos batus į tiesią eilę, vedančią link durų. Batai perkeliama po vieną – imant iš eilės galo ir statant į priekį. Kurios merginos batų pirmasis „peržengia“ slenkstį ar atsiduria už durų, ta pirma išteks. LTR 507/475.
- * Norint sužinoti, ar mergina iki kitų Kalėdų išteks, Šv. Andriejaus dieną reikia nulaužti vyšnios šakelę ir pamerkti ją į butelį su vandeniu. Butelį reikia pastatyti tamsioje vietoje ir visą Advento laikotarpį nežiūrėti į šakelę – kitaip burtai neišsipildys. Po Kūčių vakarienos šakelę apžiūrima: jei ji pražydo viršutinėje dalyje – merginos laukia greitos vestuvės, o jei žiedai pasirodė prie pat vandens ar butelio apačioje – vestuvės įvyks kitų metų pabaigoje. LMD I 401/1.

peat the same action. The third time you awake and read the name on a pulled card, it will be the name of your future husband. LMD I 641/5.

- * On St. Andrew's night, you must look into the well. If you see a wreath in it, that is a sign that you will marry; if you see a coffin, it foretells death, and if you hear a frog croaking, then you will have a baby. LMD I 666/2.
- * On St. Andrew's eve, place a rosary under the doorstep of one entry to the house, place a flower under a second entry, and place a woman's head covering (*čepčiukas*) under the third entry. If you dream of a rosary that night, you will remain single and lead a pious life; if you dream of the flower, you will not marry for a long time, and if you dream of the headdress, then married life awaits. That same evening, girls foretell their fate with shoes: they place their right-foot shoes in a row, one after the other, heading toward the door. The shoes are carried over in a single file from the end of the row toward the front. Whoever's shoe crosses the threshold first and winds up on the other side of the doorway, she will be the first to marry... LTR 507/475.
- * In order to find out whether a girl will get married before the next Christmas, on St. Andrew's Day, you must break off a cherry branch and place it in a bottle with water. Place the bottle in a dark place and don't look at the branch over the entire Advent period, otherwise the spell will not work. After the Christmas Eve dinner, inspect the branch: if it has bloomed toward the top, the girl will marry soon, but if the branch has bloomed toward the bottom near the water, then the wedding will take place toward the end of the year. LMD I 401/1.

Vaikai valo sniegą, ruošia čiuožyklai
ledą. Jurgio Dovydaičio nuotrauka.

LTRFt D 076

Children clearing snow and preparing
ice for a skating rink. Photograph by
Jurgis Dovydaitis.

Šv. Kūčios ir Kalėdos

Gruodžio 24–26 d.

Christmas Eve and Christmas Day

December 24–26

Šv. Kūčios ir Kalėdos – tai Advento kulminacija, žyminti perėjimą iš tamsiausio metų laiko į vilties ir atgimimo aušrą. Kūčių vakaras suvokiamas kaip rimties ir bendrystės metas, kai šeimos ratas, simbolinė metų pilnatvė ir žvaigždės laukimas jungiasi su sena pasaulėžiūra apie sakralų gamtos virsmą bei nematomo pasaulio artumą. Tai slėpininga, stebuklingumo apgaubta naktis, kai ateitis atrodo lengviau prakalbinama – per simbolinius spėjimus, linksmus žaidimus, bendruomenės pasakojimus ir dainuojamąją tradiciją.

Kalėdos atverdavo džiugų rytą, kupiną giesmių, legendinių siužetų, Advento pabaigą menančių dainų ir jaunimą telkusių žaidimų, perteikiančių palinkėjimus darnai, meilei ir naujai pradžiai. Pasakojamosios, muzikinės ir žaidybinės tradicijos šiuo laikotarpiu veikė kaip gyva kultūros atminties ir tapatybės išraiška – tai ne pavieniai papročiai, o bendra dvasinė virsmo šventė, kurioje laukimas, paslaptis ir džiaugsmas susilieja į šviesos, vilties ir bendrystės pergalę.

Kūčių ir Kalėdų burtai ir tikėjimai

- * Kūčių vakare reikia paimti švino, jį ištirpinti ir supilti į šaltą vandenį. Jei išlietas švinas įgauna akėčių formą – teks ūkininkauti, jei plunksnos – teks dirbti raštinį darbą, o jei lopšio – turėsi vaikų. LTR 407/368.
- * Kūčių vakare į dubenį įpilamas vanduo, uždegama vaškinė žvakė, ji palenkiama virš dubens ir vaškas varvinamas į vandenį vienoje vietoje. Kai sudega pusė žvakės, vaško varvinimas sustabdomas ir visi susirenka pažiūrėti, kokia figūra iš vaško vandenyje susiformavo: jei ji primena vainiką, būrimą atliekantis žmogus kitais metais susituoks, jei primena lopšį – susilauks vaikų, o jei karslą – kitais metais gali mirti. LTR 436/302.

Christmas Eve and Christmas Day – the culmination of the Advent period marks the transition from the darkest time of the year to the dawn of hope and rebirth. Christmas Eve is perceived as a time of solemnity and communion, when the family circle, the symbolic fullness of the year, and the anticipation of the first evening star unite with the ancient worldview about the sacred transformation of nature and the closeness of the invisible world. It was a mysterious night, shrouded in magic, when the future was seen as more accessible through symbolic fortune-telling, fun games, community stories, and singing traditions. Christmas brought a joyful and bright morning, filled with hymns, legends, and songs marking the culmination of Advent, and games that brought young people together, conveying wishes of harmony, love, and new beginnings. The oral, musical, and playful traditions of this period served as a living testimony to cultural memory and identity – not as isolated customs, but as a shared celebration of spiritual transformation where anticipation, mystery, and joy merged into the triumph of light, hope, and community.

Spells and Beliefs for Christmas Eve and Christmas Day

- * On Christmas Eve, you need to take some lead, melt it, and pour it into cold water. If the molten lead takes the shape of a plow, then you will be a farmer; if it takes the shape of a feather, you will do clerical work; and if it takes the shape of a cradle, you will have children. LTR 407/368.
- * On Christmas Eve, pour water into a bowl, light a wax candle, and hold it sideways over the bowl so that the wax drips into the water in one spot. When half of the candle has burned down, stop dripping the wax and all who are gathered look to see what sort of a wax figure has formed in the water: if it looks like a wreath, then that person will marry in the coming year; if it looks like a cradle, they will have children; if it resembles a coffin - they may die in the coming year. LTR 436/302.

- * Kūčių vakare, ruošiant bendrą šeimos stalą, reikia slapta padengti ir atskirą staliuką su visais tais patiekalais, kurie bus valgomi prie pagrindinio stalo, pastatyti prie jo vieną kėdę, uždegti žvakę ir nepamiršti padėti degtukų. Po vakarienės prie pagrindinio šeimos stalo vienas žmogus turi nueiti prie to slaptojo staliuko, sakoma, kad tada jis pamatys tai, ką Dievas jam yra paskyręs. Svarbu gerai įsiminti regėtą vaizdą ir užtikrinti, kad niekas nežinotų apie staliuko ruošimą, nes jei kas nors sužinos arba eis ne vienas, darbas bus beprasmiškas, – taip pasakoja Vaškų jaunimas. LMD I 605/21.
- * Jei Kūčių rytą merginos anksti atsikelia, jos klausosi, iš kurios pusės gaidys užgieda – iš ten atvyks piršliai. LTR600/189.
- * Sakoma, jei Kūčių vakarą tris kartus apeisi aplink kambarį ir pažvelgsi pro langą, pamatytas karstas ar laidotuvių vaizdas gali reikšti, kad kitais metais kažkas iš šeimos mirs. LTR600/189.
- * Tikėta, kad Kūčių naktį dvyliktą valandą nuėjus į tvartą, galima išgirsti gyvulius kalbant. LTR600/189.
- * Po Kūčių vakarienės negalima nuimti patiekalų nuo stalo, nes tikima, kad naktį ateina angelai vaišintis. Jei maistas būtų nuimtas, sakoma, kad tuose namuose kitais metais gali trūkti skalsos. LTR600/189.
- * Prieš Kalėdas buvo ir tebėra Kūčių vigilija. Prieš Kūčias šeimininkas atneša glėbį šieno ir pakloja ant stalo, tada užtiesia staltiesę, o stalo viduryje padedamas kalėdaitis. Pradedant vakariene, šeimininkas paima kalėdaitį ir padalija visai šeimai. Po valgio šeimininkas ištraukia šiaudą – jei šiaudas ilgas, sakoma, kad javai kitais metais bus aukšti, o jei trumpas – žemesni. Šeimininkė taip pat traukia šiaudą – jei ilgas, bus stori ir ilgi linai, o jei trumpas – plonesni. Vakare tiek mergaitės, tiek berniukai bėga prie medžių

- * On Christmas Eve, when preparing the family table, you need to secretly set a separate little table with all the dishes that will be eaten at the main table; place a chair next to it, light a candle, and do not forget to leave matches there. After dinner at the main family table, one person must go to the secret table – it is said that he will see what God has destined for him. It is important to remember this image well and make sure that nobody knows anything about the setting of the secret table, because if someone else finds out, or if the person approaches it not alone, then all that work will be futile – so say the young people of Vaškai. LMD I 605/21.
- * If girls wake up early on Christmas Eve morning, they listen from which direction the rooster crows – that is where the matchmakers will come from. LTR600/189.
- * It is said that if you walk around the room three times on Christmas Eve and then look out the window, if you see a coffin or a funeral scene, it means that someone from your family will die next year. LTR600/189.
- * It is believed that if you go to the barn at midnight on Christmas Eve, you can hear the animals talking. LTR600/189.
- * After Christmas Eve dinner, you cannot remove the dishes from the table, because it is believed that angels come to feast at night. If the food is removed, then there may be a shortage of everything in the house the following year. LTR600/189.
- * Before Christmas, there has always been the Christmas Eve vigil. Before the Christmas Eve meal, the head of the household brings a bunch of hay and lays it on the table, then covers it with a tablecloth, and places the Christmas wafer in the middle of the table. At the start of the meal, the host takes the wafer and divides it among all the family members. After the meal, the host pulls a straw from under the tablecloth – if the straw is long, then it is said that grains will grow tall next year, and if it

ar tvorų ir stengiasi juos apkabinti – jei ant medžio kamieno randa gumbų pora, tikima, kad kitais metais žmogus susituoks, o jei gumbų skaičius neporinis – nesusituoks. Po vakarienės visi eina miegoti. Pirmąją Kalėdų dieną šeima eina į bažnyčią, grįžę padalija šieno gyvuliams, o vėliau vėl grįžta į bažnyčią. Vaikai bažnyčioje simboliškai „pasupa“ Kūdikelį Jėzų ir paaukoja pinigų. Grįžę iš bažnyčios žmonės eina vieni pas kitus pasveikinti, linki sulaukti ir kitų metų švenčių. LTR 338/589.

- * Kalėdų pirmosios dienos rytą, kai nuo stalo imamas šienas, reikia pažiūrėti, ar ant stalo neliko grūdo. Kokį grūdą rasi, tais metais sėk tokią sėklą – ji geriausiai užderės. LTR600/104.
- * Jei pirmoji Kalėdų diena sutampa su penktadieniu, tikima, kad tas, kas tą dieną nevalgo mėsos, kitais metais sėkmingai augins kiaules. LTR600/189.

is short, then they will grow shorter. The hostess also draws a straw – if it is long, then the flax will be long and thick, but if it is short, it will be thin. In the evening, both girls and boys run toward trees or fences and try to reach around them – if the tree trunk has an even number of nodules, then it is believed that that person will marry the following year, but if there is an odd number, then they will not marry. After dinner, everyone goes to sleep. On the first day of Christmas, the family goes to church; when they return, they feed the hay to the animals, and then return once again to church. Children symbolically “rock” the Baby Jesus and offer him money. Upon returning home, people visit each other to exchange greetings and wish each other longevity to see next year’s celebrations. LTR 338/589.

- * On the morning of Christmas Day, when the hay is taken from the table, you need to check whether any grains are left on the table. Whatever grain you find, sow that seed that year – it will yield the best harvest. LTR600/104.
- * If Christmas Day falls on a Friday, it is believed that those who do not eat meat on that day will successfully raise pigs the following year. LTR600/189.

Padavimas

Kartą, per Kalėdų šventes, po pasaulį keliavo šv. Petras, šv. Jonas ir Jėzus Kristus. Jie ėjo pažiūrėti gerų ir blogų žmonių darbų. Eidamas per vieną sodą, Jėzus pamatė tinginį, kuris gulėjo po obelimi ir laukė, kad obuolys pats įkristų jam į burną. Jėzus paklausė, kurioje pusėje yra Bergždžiai, o tinginys, nenorėdamas rodyti kelio ranka, jį parodė koja. Jėzus tik susiraukė, bet nieko jam nesakė ir nuėjo toliau. Netrukus jie pamatė mergaitę, kuri arė lauką. Jėzus, norėdamas ją išbandyti, paklausė: „Ar čia kelias į Bergždžius?“ Mergaitė nieko nelaukdama parodė teisingą kryptį. Mergaitę palikus už nugaros, šv. Petras paklausė Jėzaus: „Kokį vyrą gerajai mergaitei duosime?“ Jėzus iškart atsakė: „Jos vyru taps tas tinginys, jei tik pasitaisys.“ Tada šv. Jonas, būdamas geros širdies, tarė: „Kaip tokiai gerai mergaitei galime duoti tokį bjaurų tinginį?“ Tačiau kaip Jėzus pasakė, taip ir turėjo būti. Jėzus pridūrė: „Pamėginsime – gal jis daugiau nebetingės.“ Tuo metu tinginys buvo labai alkanas ir norėjo valgyti. Pažvelgęs aukštyn, jis pamatė iš dangaus į jį krintantį kepalėlį duonos. Tinginys labai apsidžiaugė ir išsižiojęs laukė, bet duona perskriejo pro šalį ir nukrito tolėliau. Jis norėjo ją pasiekti, bet ji buvo per toli, todėl tinginys pašoko ir ėmėsi ją vytis. Duona ritosi vis greičiau, kol tinginys pavargo, tačiau nuo tos akimirkos jis daugiau nebetingėjo, pasitaisė ir vedė tą mergaitę, kurią Jėzus jam buvo pažadėjęs. LTR619/54.

Folktale

Once, during the Christmas holidays, St. Peter, St. John, and Jesus Christ traveled around the world. They went to see the deeds of good and bad people. Walking through an orchard, Jesus saw a lazy man lying beneath an apple tree waiting for the apple to fall into his mouth. Jesus asked him which direction Bergždžiai was, but the lazy man couldn't be bothered to raise his arm to show the way, so he showed him with his leg. Jesus frowned, but said nothing and walked on. Soon after, they came upon a young girl ploughing a field. Jesus wanted to test her and asked, "Is this the road to Bergždžiai?" Without hesitation, the girl pointed in the right direction.

Leaving the girl behind, St. Peter asked Jesus: "Who will we give as a husband to the good girl?" Jesus immediately answered: "Her husband will be that lazybones, if only he pulls himself together." Then, St. John, being kind-hearted, said, "How can we give such a good girl such a nasty lazybones for a husband?" But as Jesus said, so it had to be. Jesus added: "Let's try it – maybe he won't be lazy anymore." At that moment, the lazy man was very hungry and wanted to eat. Looking up, he saw a loaf of bread falling from the sky toward him. The lazy man was elated and waited with his mouth open, but the bread flew past him and fell further away. He wanted to reach it, but it was too far away, so then the lazy man jumped up and started chasing it. The bread rolled faster and faster until the lazybones grew tired, but from that moment on, he was no longer lazy, he changed his ways and wed the girl that Jesus had promised him. LTR619/54.

Giesmės

Vai, ir atbėgo baikštusis elnias

Vai, ir atbėgo baikštusis elnias,
Lėliu kalėda kalėda,

Baikštusis elnias devyniaragis,
Lėliu kalėda kalėda.

Ant devinto rago – nauja seklyčia,
Lėliu kalėda kalėda.

Toje seklyčioj kalveliai kala,
Lėliu kalėda kalėda.

O jūs kalveliai, mano broleliai,
Lėliu kalėda kalėda,

O jūs nukalkit aukselio žirkles,
Lėliu kalėda kalėda.

Aš nukarpysiu pušų viršūnes,
Lėliu kalėda kalėda,

Kad pamatyčiau tėvelio dvarą,
Lėliu kalėda kalėda.

Tėvelio dvare poveliai vaikšto,
Lėliu kalėda kalėda,

Poveliai vaikšto, plunksneles barsto,
Lėliu kalėda kalėda.

Carols

A Shy Elk Came Running

A shy elk came running
Lėliu kalėda kalėda,

The shy elk with nine antlers
Lėliu kalėda kalėda.

On the ninth antler is a room
Lėliu kalėda kalėda.

In that room, blacksmiths hammer.
Lėliu kalėda kalėda.

Oh, you blacksmiths, my dear brothers,
Lėliu kalėda kalėda,

Make me a pair of gold scissors
Lėliu kalėda kalėda.

I will clip the tops of the pine trees
Lėliu kalėda kalėda,

So I may see my father's yard
Lėliu kalėda kalėda.

In father's yard, peacocks strut
Lėliu kalėda kalėda,

Peacocks strut, scattering feathers.
Lėliu kalėda kalėda.

Tilidūda

<https://www.youtube.com/watch?v=ELUNzjMgFTA>

Atlekia elnias devyniaragis.

LRTF pl 1221/2; LTRF pl 6663

<https://irasai.archyvas.ilti.lt/index.php?veiksmas=resultatai&q=eyJwYXZhZGluaW1hcyI6IkVsbnlhcyBkZXZ5bnlhcmFnaXMifQ%3D%3D&lang=lt>

Berniukas ir mergaitė prie Kalėdų eglutės.
Jurgio Dovydaičio nuotrauka, 1952 m.

LTRFt D 2017

A boy and a girl by a Christmas tree.
Photograph by Jurgis Dovydaitis, 1952.

Naujieji Metai

Sausio 1 d.

New Year

January 1

Naujieji Metai liaudies tradicijoje suvokiami kaip simbolinė riba, užverianti nueinančių metų ratą ir atverianti naują likimo lapą, kai ateinantis laikas tampa stebimas, nujaučiamas ir simboline kalba prakalbina. Tikėta, kad tai ypatinga akimirka, kai žmogaus veiksmai, ženklai ir ištarti žodžiai įgauna pranašiską galią, o būsimų metų sėkmę, skalsą, santykius ar gyvenimo pokyčius galima nuspėti per spėjimus ir simbolinius ritualinius veiksmus.

Lietuvių tautosakos archyve užfiksuoti pasakojimai ir būrimai liudija, kad noras sužinoti, kokie bus ateinantys metai, kilo iš vidinio poreikio pasiruošti nežinomybei – tinkamai sutikti laiką, jį pagerbti, „išbandyti“ jo ženklus ir įsiminti tai, kas atsiveria kaip užuomina, perspėjimas ar pažadas. Tik atidus stebėjimas ir sąmoningas dalyvavimas laiko virsme galėjo padėti pajusti ateities kryptį ir numatyti, kokie keliai gali atsiverti naujame metų cikle.

Metų eigos, sėkmės ir elgesio tikėjimai

- * Ką išgirsi Naujųjų Metų pradžioje – linksma ar liūdna – tokie bus ir visi metai. LTR 56/62.
- * Naujaisiais Metais kokį vargą patirsi, toks lydės visus metus. LTR 56/112.
- * Kas Naujųjų Metų naktį mušasi, tas pyksis visus metus. LMD I 474/339.
- * Jei per Naujuosius Metus būsi kam nors skolingas, iš skolos neišsikapstysi. LTR 56/113.
- * Jei per Naujuosius Metus kam nors ką nors paskolinsi, atiduosi savo laimę. LTR 56/114.

In folk tradition, the New Year is perceived as a symbolic boundary that closes the circle of the past year and opens a new page of destiny, when the coming time is observed, anticipated, and addressed in a symbolic language. It is believed that this is a special moment when human actions, signs, and spoken words acquire prophetic power, and the success, prosperity, relationships, or life changes can be predicted through guesswork and symbolic ritual actions. The stories and divinations collected in the archives of Lithuanian folklore testify that the desire to know what the year will be like arose primarily from an inner need to prepare for the unknown. It is a moment to encounter time properly, honor it, “test” its signs, and remember what appears as a hint, an omen, or a promise, because only careful observation and conscious participation in the passage of time could help one sense the direction of the future and predict what paths life would take in the new cycle of the year.

Beliefs about the Course of the Year, Success, and Behaviors

- * What you hear at the beginning of the New Year – whether it’s happy or sad – predicts what the whole year will be like. LTR 56/62.
- * Whatever hardships you experience during the New Year will accompany you throughout the year. LTR 56/112.
- * Whoever fights on New Year’s Eve will fight all year long. LMD I 474/339.
- * If you owe someone money during the New Year, you won’t be able to get out of debt. LTR 56/113.
- * If you lend something to someone during the New Year, you will give away your happiness. LTR 56/114.

- * Jei Naujųjų Metų dieną žmogus keikiasi, tikima, kad tais metais jam darbai nesiseks. LTR 447/93.
- * Jei Naujųjų Metų rytą išgirsi muziką – metai bus linksmi. LTR 451/395.
- * Jei Naujųjų Metų rytą išgirsi verkiant – metai gali būti liūdni. LTR 451/395.
- * Jei per Naujuosius Metus gauni dovaną, tikima, kad dovanų sulauksi ir visus metus. LTR 507/406.
- * Jei važiuojant per Naujuosius Metus apvirsti, tikima, kad nesėkmės gali kartotis visus metus. LTR716/260.

Asmeninės ateities spėjimai

- * Jei Naujųjų Metų naktį uždegta žvakė užgęsta, tikima, kad netrukus gali mirti. LTR 70c/843.
- * Jei Naujųjų Metų naktį žvakė mirga, tikima, kad gyvenimas gali būti vargingas. LTR 70c/845.
- * Jei per Naujuosius Metus žvakė dega gražiai, sakoma, kad gyvenimas bus sklandus. LTR 70c/844.
- * Jei per Naujuosius Metus kam nors netyčia užminsi ant kojos, sakoma, kad su tuo žmogumi turėsi artimą ryšį. LTR 70c/846.
- * Naujaisiais Metais nusirengus, apsisupus balta drobule ir vienam užlipus ant palėpės, tikima, kad pamatysi, kas tais metais išsipildys. LTR 406/4.
- * Naujųjų Metų naktį, lygiai dvyliktą valandą, reikia uždegti žvakę, ant popierėlio parašyti norą, jį sudeginti ir pelenus suvalgyti, suspėjant tai atlikti, kol laikrodys muša dvylika. LMD I 386/5.
- * Prieš Naujuosius Metus atsistojus į apibrėžtą ratą ir žiūrint į veidrodį, tikima, kad gali išvysti savo ateinantį gyvenimą. LTR 284/309.

- * If a person swears on New Year's Day, it is believed that he will not be successful at work. LTR 447/93.
- * If you hear music on New Year's morning, then the year will be joyful. LTR 451/395.
- * If you hear crying on New Year's morning, the year may be a sad one. LTR 451/395.
- * If you receive a gift on New Year's Day, you will likely receive gifts throughout the year. LTR 507/406.
- * If you overturn while driving on New Year's Eve, it is likely that misfortunes may repeat throughout the year. LTR716/260.

Personal Future Predictions

- * If a candle lit on New Year's Eve goes out, it is believed that death may soon follow. LTR 70c/843.
- * If a candle flickers on New Year's Eve, it indicates that life may be difficult. LTR 70c/845.
- * If the candle burns nicely during New Year's Eve, it is said that life will be smooth. LTR 70c/844.
- * If you accidentally step on someone's foot during New Year's Eve, it is said that you will have a close relationship with that person. LTR 70c/846.
- * After undressing and wrapping yourself in white linen, climb up to the attic alone and there you will see what will come to pass that year. LTR 406/4.
- * On New Year's Eve, at the stroke of midnight, you need to light a candle, write your wish on a piece of paper, burn it, and eat the ashes before the twelfth stroke of the clock. LMD I 386/5.
- * Before New Year's Eve, if you stand inside a drawn circle and look at the mirror, it is believed that you can see your future life. LTR 284/309.

Gamtos metų pranašystės

- * Jei prieš Naujųjų Metų naktį pučia stiprus vėjas, tikima, kad ateinantys metai bus neramūs ir sunkesni. LTR 348/31.
- * Jei per Naujuosius Metus namuose atsiranda musių, sakoma, kad tais metais įkylės žmonės. LTR 507/407.
- * Jei Naujųjų Metų rytą dangus arba saulė raudona, tikima, kad tais metais bus dideli karai. LTR 348/31.
- * Pirmąją naktį po Naujųjų Metų, jei saulė gražiai šviečia – metai bus geri. LTR 348/31.
- * Jei prieš Naujuosius Metus dangus žvaigždėtas, tikima, kad vištos tais metais dės daug kiaušinių. LTR704/56.

Nature's Predictions for the Year

- * If there is a strong wind on New Year's Eve, it is believed that the coming year will be turbulent and difficult. LTR 348/31.
- * If flies appear in your home during New Year's, it is said that people will annoy you that year. LTR 507/407.
- * If the sky or sun is red on New Year's morning, it is believed that there will be great wars that year. LTR 348/31.
- * On the first day after New Year's Eve, if the sun shines brightly, the year will be a good one. LTR 348/31.
- * If the sky is starry before New Year's Eve, it is believed that chickens will be fertile that year. LTR704/56.

Kalėdų atmintis. Lietuvos kariuomenės kariai. Nežinomo autoriaus nuotrauka, 1924 m. LTRFt 16321

Christmas memories. Soldiers of the Lithuanian Army. Photograph by an unknown author, 1924. LTRFt 16321

Trys Karaliai

Sausio 6 d.

The Feast of the Three Kings / Epiphany

January 6

Trijų Karalių šventė – tai Kalėdų laikotarpio užbaigimas, simboliškai įprasminantis Kristaus gimimo žinios paskelbimą pasauliui ir naujo laiko ciklo įsitvirtinimą. Liaudies tradicijoje ši diena suvokta kaip sakralios kelionės, stebuklo ir dieviškos globos liudijimas, kai trijų išminčių apsilankymas tapo pavyzdžiu, jog tikėjimas, viltis ir pagarba šventumui veda žmogų į dvasinę šviesą. Tikėta, kad Trijų Karalių diena turi apsauginę ir pranašiską galią – tai metas, kai palaiminimai, ženklai ir ritualiniai veiksmai įgauna ypatingą reikšmę, o ateinantys metai tarsi įgauna šventės dvasią.

Giesmės, pasakojimai ir papročiai perdavimas šioje šventėje susilieja į bendrą žinią apie dvasinę globą, namų apsaugą, bendruomeninę vienybę ir atsinaujinimą. Taip užbaigiamas šventinis laikotarpis, pereinant iš kalėdinio stebuklo į kasdienio gyvenimo ritmą, lydimą dieviško palaiminimo nuotaikos.

Lemties ženklai ir apsauga namams

- * Trijų Karalių šventės išvakarėse, kai ant durų rašoma pašventinta kreida, ūkininkas, eidamas rašyti, pasiima dubenėlį žirnių; ant žirnių padeda duonos gabalėlį su trimis druskos kruopelėmis. Su tuo dubeniu apeina ir aplanko visas savo trobas. Apėjęs visas trobas, jis grįžta į kambarį. Kambarėje ūkininkas sustato vaikus ant suolo ir, atsistojęs prie durų, iš dubens tris kartus meta žirnius į vaikų laikomas sterbles. Jei į sterbles patenka porinis žirnių skaičius, tikima, kad žirniai tais metais gerai derės, o jei skaičius neporinis – žirniai nederės. LMD III 24/9.
- * Po vakarienės ateina Trys Karaliai su auksinėmis karūnomis, nešini raudonu žibintu su kryžiumi. Atėję pasisveikina, trumpam priklaupia, užgieda giesmę, tada atsistoja ir pakaitomis, vis priklaupdami, gieda vienas paskui kitą. Jie prisistato kaip atkeliavę iš tolimos kelionės, sekdami žvaigždę, ir kiekvienas savaip linki

The Feast of the Three Kings marks the end of the Christmas season, symbolically signifying the proclamation of the birth of Christ to the world and the beginning of a new cycle of time. In folk tradition, this day was perceived as a testimony of a sacred journey, a miracle, and divine protection, when the visit of the three Wise Men became an example that faith, hope, and respect for the sacred led a person to spiritual light. It was believed that Three Kings Day had protective and prophetic powers; it was a time when blessings, signs, and ritual actions took on special meaning, and the coming year was finally “marked” by the holiday spirit. Hymns, stories, and customs passed down during this holiday combined into a joint message of spiritual protection, security at home, community unity, and renewal, thus ending the festive season with a meaningful transition from the Christmas miracle to the rhythm of everyday life, accompanied by a mood of divine blessing.

Signs of Destiny and Protection for Homes

- * On the eve of the Epiphany, when the door is marked with blessed chalk, the farmer takes a bowl of peas with him as he goes to write the letters; on the bowl of peas he places a piece of bread with three grains of salt. Carrying that bowl he walks around all of his buildings. After making these rounds, he returns to the room. In the room, the farmer lines up his children on a bench, and while standing by the door, he throws the peas three times into the laps of the children. If an even number of peas falls into their laps, then the pea harvest will be bountiful that year, but if it is an odd number, then peas will not grow well. LMD III 24/9.
- * After dinner, three kings arrive wearing gold crowns and carrying red lanterns with a cross. They greet everyone, kneeling briefly, one starts a hymn, then, stands up and taking turns kneeling down, the second and third kings sing a hymn. They introduce themselves as having made a long journey, following a star, and each wishes the host success, pros-

sėkmės, skalsos ir gerų metų šeimininkui. Už jų pasveikinimus atsilyginama pinigais ir vaišėmis, o dovanos kraunamos į vežimus. LMD I 475/114a.

- * Trijų Karalių šventės išvakarėse, ūkininkas parašo kryželius ant durų ir langų, į dubenį prisipila įvairių javų grūdų, įėjęs į namus pasisveikina ir, vaikams susėdus prie stalo, ima tuos grūdus simboliškai sėti. Vaikai laiko sterbles ir vėliau skaičiuoja į jas patekusius grūdus, tikima, kad kiek grūdų pateko į sterblę, tiek metų vaikas gyvens. Tada ūkininkas grūdus surenka, suskirsto pagal rūšis, ir kurios rūšies grūdų daugiausia, tikima, kad tokie javai tais metais labiausiai derės. LMD I 581/1.
- * Prieš Trijų Karalių naktį ant visų durų užrašomos tos pačios raidės, kurias, pasakojama, rašydavo Trys Karaliai, nes tikima, kad tada vagys į namus neįeis visus metus. LTR 69/193.

perity, and a bountiful year. Their greetings are rewarded with money and refreshments, and the gifts are loaded onto carts. LMD I 475/114a.

- * On the eve of the Feast of the Three Kings, farmers draw crosses on their doors and windows, fill a bowl with various grains, greet their family upon entering the house, and symbolically shower the children with grains as they sit at the table. The children then count how many grains wound up in their lap, and it is believed that however many grains they count, that is how long they will live. The farmer then collects the grains, sorts them by type, and whichever grain is the most abundant it will be the most successful crop that year. LMD I 581/1.
- * Before the eve of the Three Kings, the same letters are written on all the doors, which, according to legend, were written by the Three Kings; it is believed that then thieves will not enter the house the entire year. LTR 69/193.

Žižmų kaimas žiemą. Daivos
Vaitkevičienės nuotrauka,
2013 m. LTRFt 17364

Žižmai village in winter. Photograph
by Daiva Vaitkevičienė, 2013.
LTRFt 17364

Santrauka

Elektroniniu leidiniu „Metų ratas: neišsenkanti Lietuvių tautosakos archyvo versmė“ (*Nuo šv. Andriejaus iki Trijų Karalių: burtai, spėjimai, papročiai ir giesmės*), rengiamu lietuvių ir anglų kalbomis, siekiama kuo plačiau pristatyti ir atverti Lietuvių tautosakos archyvo fondus visuomenei. Kiekvienas jo numeris skirtas vis kitam tradicinių metų švenčių sezonui, nuosekliai aprėpiant visą metų ratą ir atskleidžiant lietuviškosios kultūros cikliškumą. Šios serijos leidiniuose bus pateikiama Lietuvių tautosakos archyvo medžiaga. Pirmasis numeris skirtas Adventui ir žiemos šventėms, vėliau – Gavėniai, pavasario papročiams, vasaros švenčių tradicijoms ir rudens apeiginių bei bendruomeninių papročių paveldui.

Summary

The electronic publication “The Cyclical Year: The Inexhaustible Source of The Lithuanian Folklore Archives” (From St. Andrew’s Day to Epiphany: Divinations, Predictions, Customs, and Songs), in both Lithuanian and English, aims to present and make the collections of the Lithuanian Folklore Archives available to the public. Each issue is dedicated to a different season of traditional annual celebrations, encompassing the entire cycle of the year and highlighting the cyclical nature of Lithuanian culture. This publication series will feature material from the Lithuanian Folklore Archives. The first issue is dedicated to Advent and the winter holidays and will be followed by others dedicated to Lent and spring customs, summer holiday traditions, and autumn rituals and community customs.